

Torgny lagman: Tal på tinget i Uppsala

Talare

Torgny lagman
Lagman

Plats

Uppsala ting

Omständigheter

Det är Snorre Sturlasson som berättar om Torgny lagman i sina norska kungasagor. Vi befinner oss i början av 1000-talet, och det råder fiendskap mellan Olov Skötkonung i Sverige och Olov Haraldsson i Norge. Folket i grannlandskapen vill ha slut på dessa eviga strider. Därför drar norrmannen Björn stallare och jarlen i Västergötland, Ragnvald, till tinget i Uppsala. De vill förhandla om fred men vet att kungen blir svår att övertala. Därför beger de sig först till den berömda lagmannen i Uppland, Torgny, för att be om hans hjälp. När de kommer till Torgnys gård, finner de en gammal, storvuxen man sittande i högstalet. "Hans skugg var så långt att det låg ner i hans knä och bredde sig över hela bröstet." Han lovar att stödja deras sak.

Så drar man till tinget i Uppsala. Först talar norrmannen Björn stallare, men han tystas bryskt av Olov Skötkonung som inte vill höra talas om fred. Därpå tar Ragnvald jarl till orda men anklagas av kungen för att vara landsförräddare. I denna kritiska stund reser sig Torgny. Han tillgriper en djärv taktik och förbigår själva sakfrågan och anklagar Olov Skötkonung för slapphet i andra krigståg och högfred inför folket. Retoriskt kallas detta argumentum ad hominem: man diskuterar inte själva sakfrågan utan vänder argumentationen mot motståndarens karaktär. Plötsligt befinner sig Olov Skötkonung på de anklagades bänk, och nu faller han till föga och sluter fred med Norges konung. Det är möjligt att Snorre hördet talas om Torgny lagman när han gästade en annan lagman, Eskil, i Västergötland. Men han kan också ha diktat historien själv, liksom Torgnys tal. Själva problemet var viktigt för Snorre; han tillhörde själv en stormannasläkt på Island och var lagman där några år. Kanske skrev han historien om Torgny för att visa hur farligt kungarnas maktbegränsning kunde vara. Han blev själv offer i en sådan maktkamp: år 1241 döddes han på sin gård av män som sånts ut av den norske kungen. Berättelsen om Torgny blev känd i Sverige på 1600-talet. Men det var först på 1800-talet som den fick sin stora betydelse. Då började borgerliga politiker och tidningsmän kritisera de bernadotteska kungarna och deras ministrar och ämbetsmän och kräva en ny frihet för folket. De identifierade sig med Torgny. Han utnämndes till den förste oppositionsmannen i vår historia och fick bevisa att en djärv och obändig frihetsvilja genomsyrat det svenska folket sedan tidernas begynnelse. Men för de konservativa blev Torgny ett farligt exempel. När Läsebok för folkskolan utkom för första gången 1868 fanns berättelsen om Torgny med, men till den hade fogats en dikt som skulle bevisa att Torgny aldrig eftersträvat någon revolution utan bara lag och ordning: "Han kraftfull var men aldrig vild ... Det är en konst, som få första, att vara stark men mild ändå."

Här följer Snorres berättelse i översättning av Åke Ohlmarks.

Första dagen när tinget var satt, tronade konung Olov på stol med sin hird omkring sig. Men mitt emot på tingsslätten satt på en annan stol Ragnvald jarl och Torgny och framför dem var jarlens hird och Torgnys huskarlasvit, men bak stolen stod hela bondeallmogen och överallt runt omkring. Somliga hade gått upp på högarna och höjderna att därifrån höra. När nu först konungens ärenden talats, som sed var att kungöra på tinget, och denna sak lyktats, då uppstod Björn stallare invid jarlens stol och sade med hög röst: »Konung Olav har sänt mig hit med det ärendet att han vill bjuda sveakungen fred och samma riksgränser som sedan forno varit mellan Norge och Svitjod.«

Han talade mycket högt, så att sveakungen nogsamt hörde det. I början när sveakungen hörde »konung Olav« nämnas, trodde han att denne man hade

något hans eget ärende, men när han urskiljde angående fred och riksgränser mellan Svitjod och Norge, då begrep han av vad spant detta rests. Då lopp han upp och ropade högt att den mannen skulle tiga och sade att dylikt intet tjänade till. Och då satte sig Björn igen.

Men när det åter vart tyst stod jarlen upp och talade. Han förtalte om Olav digres ordsändning och fredsbud till Olov sveakung och även därom att västgöterna sände kung Olov alla sina ord om att fred måste slutas med normännen. Han uppräknade vad svårigheter västgöterna var stadda i att behöva undvara allt från Norge som de behövde till ärlingsbot och å andra sidan vara utsatta för deras anfall och härtåg, om Norges konung samlade ledung och härjade i deras land. Jarlen sade också, att kung Olav av Norge sänt män dit med ärende att fria till kungadottern Ingegerd.

När jarlen slutat tala stod sveakungen upp. Han svarade vrängt angående freden och riktade bittra och stora förebräelser mot jarlen för hans djärvhet att ha slutit stillestånd och fred med den digre mannen och rentav ingått vänskapsförbindelse med honom, sägande att han vore överbevist om landssvek mot honom och att det vore rätt att Ragnvald drevs ur riket. Han sade att allt detta hade han ställt till med för sin hustru Ingeborgs eggelses skull och att det varit det oklokaste råd att han någonsin kastat sina ögon på en sådan kvinna. Han talade länge och hårt och vände än en gång talets udd mot Olav digre. När han åter satte sig ned var det till en början dödyst. Så stod Torgny upp. Men som han reste sig, reste sig också alla bönder som förut suttit och alla trängde de samman ditåt ifall de varit på andra platser, ty envar ville höra vad Torgny sade. Först vart det mycket gny av folk och slammer av vapen, men när det åter vart tyst talade Torgny och sade:

»Annorlunda är nu sveakungarnas skaplynne än vad förr varit har. Min farfar Torgny mindes uppsalakonungen Erik Emundsson och berättade om honom att medan han var i vapenföraste åldern hade han var sommar ledung ute och for till olika länder och lade under sig Finland och Kirjaland, Estland och Kurland och österlanden vida omkring. Ännu kan man se de jordvallsborgar och andra stora befästningsverk han uppförde, och han var heller inte så hög att han vägrade lyssna till män som hade plikt att tala till honom. Min fader Torgny var länge samman med konung Björn och kände allt om hans seder. I Björns tid stod hans valde med mycken styrka och den mattades inte av, och han var lätt att umgås med för sina vänner. Självt minns jag konung Erik den segersälle och

var samman med honom i mången härfärd. Han ökade svearnas rike och värjde det med hårda tag, och det var oss gott att komma till råds med honom.

Men denne konung som nu är låter ingen man drista sig säga honom annat än enbart det han vill höra och därom gör han sig all flit, men sina skattländer låter han gå sig ur händerna för ohågas och duglöshets skull. Han strävar efter att kuva Norges rike under sig som ingen sveakung hittills gapat efter, och det ger mången man oro. Nu är det vår vilja, vi bönder, att du gör fred med Norges konung Olav digre och gifter med honom din dotter Ingegerd. Om du sen vill vinna tillbaka under ditt valde de riken dina fränder och förfäder haft i österled, så vill vi alla följa dig i det verket. Men vill du inte rätta dig efter vad vi säger, då tänker vi anfälla dig och dräpa dig och icke tala vare sig ofred eller lagbrott. Så gjorde våra fäder före oss, de stöpte fem kungar i en källa på Mula ting när de dessförinnan varit sprickfulla av övermod som du nu med oss. Säg oss nu brått vad väg du väljer. « Och till detta gjorde strax allt folket stort gny och höjde mycket vapenbrak.

Konungen hov sig då och talade och sade att han ville låta allt vara som bönderna önskade, sägande att så hade alltid svearnas konungar gjort att de låtit bönderna råda med sig i allt när de verkligen ville. Då avstannade böndernas knot. Sedan talade alla hövdingarna, kungen, jarlen och Torgny, och slöt fred och förlikning från sveakungens sida på det vis den norske kungen förut sänt ord om.

Källa

<div>stallare den i hirden som hade uppsikt over stallet och hastarna, Svitjod det islandska ordet for Sverige, spant bild fran skeppsbygge, dar spanten ger skeppet dess form och stadga, Olav digre Olav Haraldssons binamn, betyder »den store« (jamfor »digerdoden«), aring arsvaxt, groda, ledning folkets skyldighet att stalla ett visst antal bemannade skepp till kungens forfogande for krigstag, Mula ting formodligen Mora ting, hov sig reste sig.

Vår omständighetsbeskrivning är en omarbetad version av beskrivningen av talet i Ordet är en makt: svenska tal från Torgny lagman till Carl Bildt och Mona Sahlin: en antologi (1998) sammanställd av Kurt Johannesson, Olle Josephson, Erik Åsard.</div>

Taggar

1000-tal, 1018, Man

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/torgny-lagman>